

DLA doktori értekezés tézisei

Dargay Marcell

A 180-as Csoport munkássága (1979–1990)

Témavezető: Dalos Anna (DSc)

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet és művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori
iskola

Budapest

2022

I. A kutatás előzményei

A késő Kádár-korszak magyar kortárs zenei életének egyik legnagyobb sikernek örvendő és legendás hírű, de a kritikusok által annál vitatottabb megítélésű zeneszerző- és előadóegyüttesének, az 1979 és 1990 között működő 180-as Csoport zeneszerzői és előadói munkásságával kapcsolatban sajnos nagyon kevés érdemleges tanulmány készült az elmúlt évtizedekben, elsősorban csak a különböző művészeti folyóiratok – *Muzsika*, *Mozgó Világ*, a *Művészet* (később *Új Művészet*), *Balkon*, *Kritika* – hasábjain jelentek meg rövid kritikák, beszámolók, recenziók. E publikációk nagyrészt két típusra oszthatók: egyrészt a hivatalos magyar zeneélet sajtóorgánumainak kis kivételtől eltekintve fanyalgó és elítélő, sok esetben gúnyos reakcióira, másrészt pedig a társművészeti területekről – színház, tánc, film, képzőművészet, irodalom – érkező, sokszor túlzó és szuperlatívuszokban fogalmazó megnyilatkozásokra. Ez utóbbiakban gyakori és tipikus a szakmai felkészültség és a differenciált látásmód hiánya: a pop- és rockzene felől közelítő ítések nem rendelkeznek fogalmi apparátussal a Csoport komolyzenei beágyazottságának értelmezéséhez, míg a klasszikus képzettségű zenetörténészek és kritikusok egyfajta elitizmustól vezérelve alapvető gyanakvással viseltetnek a popkultúrából érkező hatások és a társművészetekkel ápolts szoros viszony állandó jelenlétével kapcsolatban.. A magyar sajtóforrások elsősorban az együttes ellenzéki körökkel szimpatizáló, más művészeti területekkel való kapcsolódásait, formabontó fellépéseinek jellegét, közönségükkel kialakított sajátos viszonyukat és egymásra gyakorolt kölcsönhatásukat, valamint a hazai kulturális szcénában elfoglalt helyüket és szerepüket dokumentálják. Témavezetőm, Dalos Anna *Popularitás és absztrakció* című tanulmányán kívül a Csoport zeneszerzői termésével, annak valódi vizsgálatával kapcsolatban szinte semmilyen igazán értékelhető munka nem született a magyar szakirodalomban.

II. Források

Mivel írásom elsősorban a 180-as Csoport zeneszerzői termésére fókuszál, ezért munkám elsődleges kiindulási pontjának a darabok kottáit és felvételeit tekintettem. Sajnálatos tény, hogy az együttes tizenegy évet átölelő alkotói *oeuvre*-je a magyar zeneműkiadásban mind a mai napig elfogadhatatlan mértékben alulreprezentált maradt: az Editio Musica Budapest csupán Márta István *Karácsony napja – 24. lecke* című darabját jelentette meg nyomtatásban, a másik négy komponista – Faragó, Melis, Soós, Szemző – munkái máig kiadatlanok, esetükben csak a szerzői kéziratokból tudtam dolgozni. A sajtóorgánumban megjelent kritikákat, recenziókat, beszámolókat és szubjektív hangú visszaemlékezéseket a zenekar tagjának, Körmendy Ferencnek az Artpool Archívum és Művészeti Kutatóközpontban található „Körmendy-gyűjtemény” néven hozzáférhető, páratlan értékű anyagaival tudtam kiegészíteni. Ugyancsak felbecsülhetetlenül fontos forrásanyag volt a Körmendy és Soós András által 2019-ben összeállított, huszonkilenc oldalt számláló „180-as Csoport koncert-, és felvétellista”, amely nagy segítséget nyújtott számomra az írás valamennyi fázisában. Az öt zeneszerzővel interjúkat készítettem, melyeket a 2020-ban bekövetkezett pandémia ideje alatt hosszú és kimerítő e-mail-váltások és telefonbeszélgetések követték. Szóra bírtam két beszélgetés erejéig az időközben elhunyt Jeney Zoltán zeneszerzőt, Hajnóczy Csaba zenetörténészt és gitárost, valamint Forgács Péter videó és multimédia-művészt, aki rendszeres közreműködője volt a Csoport fellépéseinek.

III. Módszer

A 180-as Csoport működésének 11 évében készült összes kompozícióhoz hasonló elemzési módszerekkel közelítettem. Először a rendelkezésre álló források alapján végigkövettem az adott mű előadásait és az együttes

repertoárjában betöltött szerepét: mikor és hol történt meg az ősbemutató, hány további alkalommal került műsorra, készült-e belőle lemez- vagy rádiófelvétel. Második lépésben az inspirációs forrásokat, a kompozíció alkotói szándékait kutattam: a Csoport zeneszerzőinek művei sok esetben egészen konkrét képzőművészeti, irodalmi vagy zenei utalásrendszerekkel operálnak, ezek vizsgálatánál minden esetben megkíséreltem felvázolni az adott darab kulturális hátterét, társművészeti hivatkozásait. A harmadik – talán legfontosabb – stádium a kompozíciók tisztán zenei szempontok mentén elvégzett analízise volt. Feltérképeztem az adott mű hangrendszerét, ritmikai sajátosságait, formai szerkezetét, hangszerelési megoldásait, az idézetek–stílusallúziók szerepét. Sosem hagytam figyelmen kívül, hogy a külön kezelt zenei alapelemek vizsgálatánál megpróbáljam felfejteni azokat a zeneszerzői eszközöket is, melyek a felsorolt zenei faktorok és a kifejezni kívánt poétikai tartalom, alkotói szándék közötti összefüggések komplex hálóját eredményezik. Amennyiben a kompozíció kiindulópontja egy másik zenemű, akkor részletesen foglalkoztam a szóban forgó zenei anyag átírásának mikéntjével, transzformációs eljárásaival is. Utánanéztem annak is, hogy a tárgyalt kompozíciónak létezik-e későbbi változata, vagy esetleg a szerző foglalkozott-e az ott felvetett problémakörrel későbbi munkáiban. Elképzelésem fontos részét képezte, hogy a műveket ne csak a saját keletkezési idejük zenei és kulturális kontextusában, hanem az azóta folyamatosan formálódó zeneesztétikai diskurzus szempontjai felől is megközelítsem. E vonatkozásban fontos adalékokkal szolgált a témában Szitha Tünde a 180-as Csoport egyik legfontosabb előképének tartott Új Zenei Stúdióról írt doktori dolgozata is.

IV. Eredmények

A 180-as Csoport zeneszerzői termése – annak ellenére, hogy vitathatatlanul a magyar zenetörténet egyik legendáktól övezett, fontos fejezetévé vált – nem

kapott alapos szakmai vizsgálatot. Fontosnak ítélttem, hogy a műveket ne csak a saját keletkezési idejük zenei és kulturális kontextusában, hanem az azóta folyamatosan formálódó zeneesztétikai diskurzus szempontjai felől is megközelítsem. A vaskos közhely, miszerint e művek csoportja a „magyar repetitív zene” alkotásait fedi le, csak arról tesz tanúbizonyságot, hogy e kompozíciókat eddig nem igazán a saját értékük, egyéni kérdésselvetéseik és az azokra adott válaszok alapján, hanem elsősorban az együttes által játszott repertoárhoz viszonyított pozíciójuk és az azokkal kialakított – vagy kialakult – erővonalai felől próbálták megközelíteni és értelmezni. A művek alapos vizsgálata után arra jutottam, hogy a Csoport műhelyében keletkezett művek nagy része nem csak a saját keletkezésének idején, hanem ma is érvényes alkotásnak tekinthető, és egy elveszett fejezete a magyar zeneszerzés történetének, ami új felfedezésre vár. Munkám talán segítségére lehet majd ennek az új felfedezésnek az elindításában.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Disszertációm témájához kapcsolódó első nyilvános szereplésem 2019 október 20-án volt, a Magyar Zenetudományi Intézet rendszerváltásról szóló konferenciáján, ahol Melis László *Mulomedicina Chironis* című kantatájáról tartottam előadást. 2022-ben pedig a budapesti Prae Kiadó szerződést kötött velem értekezésem könyv formájában való megjelentetéséről. A kiadvány 2023 szeptemberében került a könyvesboltokba. Azóta több elismerő kritika is született róla, valamint 2024. január 19-én egy sikeres könyvbemutatót is tarthattunk az Átlátszó Hang Újzenei Fesztivál keretében, a BMC Zenei Információs Központ és Könyvtárban. Az eseményt Fazekas Gergely zenetörténész moderálta, az est végén a 180-as Csoport volt tagjai is felléptek Melis László *A szertartás* című kompozíciójának előadásával.